

HERCULES DE LA POJEJENA

Călin Timoc*

Hercules from Pojejena

Abstract: An old discovered head of marble of the hero-god Hercules has been preserved in the collection of the Banat National Museum for almost 90 years. The sculpture part of a *Hercules Farnese* type small statue was found in the area of the Pojejena Roman castrum and very probably belongs among the gods worshiped within the fort. The statue, with low quality details, was a work of art of a soldier and can be dated to 2nd century A.D.

Keywords: *statuette, Hercules, soldiers, roman fort, Pojejena*

Cuvinte cheie: *statuetă, Hercules, militari, castru roman, Pojejena*

Introducere

Descoperiri arheologice de epocă romană la Pojejena (jud. Caraș-Severin) nu se cunosc foarte multe, dar cele care s-au publicat până în prezent sunt reprezentative pentru viața spirituală de pe malul stâng al Clisurii Dunării. Majoritatea pieselor epigrafice și sculpturale găsite aici au o legătură cu divinitățile Romei imperiale adorate în zonă. În castrul roman din punctul „via Bogdanovici” și în așezarea civilă adiacentă sunt atestate în secolele II-III p. Chr. următoarele divinități: Cavalerul Trac, Cavalerii Danubieni, Iuppiter Dolichenus, Hercules, Liber Pater, Diana și mai ales Mithras¹. Majoritatea acestor piese de patrimoniu arheologic, cu caracter votiv au fost descoperite întâmplător și nu li se cunoaște decât parțial contextul, situație care îngreunează analiza istorică și stabilirea evoluției vieții religioase în cadrul sitului. La ora actuală cercetările de teren au relevat la Pojejena, pe lângă castrul roman, existența unui *vicus* militar extins de-a lungul malului Dunării, pe aprox. 500 m și care avea foarte probabil pe toată această lungime diverse amenajări portuare².

Istoricul piesei

Există însă între aceste piese publicate și enumerate mai sus, unele care merită o atenție deosebită și poate o reconsiderare istorică și artistică, fiind la vremea apariției lor sumar publicate, cu o descriere tehnică insuficientă și o ilustrație destul de precară. Un astfel de obiect foarte valoros din punct de vedere al patrimoniului este capul de marmură al semizeului-erou Hercules de la Pojejena. Piesa a aparținut căpitanului de port G. Georgescu din Moldova Veche, fiind achiziționată de la cetățeanul Bogdanovici din Pojejena sârbească (proprietarul viței de vie din castru, de unde și toponimul de azi al platoului fortificației: „via Bogdanovici”) și va fi donată în perioada interbelică Muzeului Banatului din Timișoara, primind la început nr. de inventar IN 362, ulterior nr. 1304.

La momentul înregistrării donației G. Georgescu, a fost considerată o piesă deosebit de importantă pentru colecția de antichități și, prin grija lui Ioachim Miloia, directorul muzeului timișorean de atunci, i s-a publicat o poză frumoasă în *Analele Banatului*, dar fără indicator de mărime sau cel puțin o mențiune vagă legată de dimensiunile fragmentului de statueta. Această imagine alb-negru a fost singura sursă informativă pentru toate studiile de profil de până acum, în care se face trimitere la Hercules de la Pojejena³. Încercăm în paginile ce urmează să înlăturăm prin modesta noastră contribuție acest neajuns.

* Muzeul Național al Banatului, Str. Martin Luther 4, Timișoara; e-mail: calintimoc@gmail.com.

¹ Gudea, Bozu 1977, 129.

² Jeczmienski 2019, 155.

³ Bărbulescu 1977, 185 (piesa nr. 54 din repertoriul descoperirilor).

Descriere

Capul de statueta este sculptat în marmură albă și măsoară: 11 × 6,5 × 7,6 cm. Încă de la începuturile lui în Muzeul Banatului nu se păstrase prea bine. Suprafața ovoidală a piesei, în care se văd redete trăsăturile feței și ale părului, arată destul de tocită și zgâriată pe alocuri⁴. Chiar și în aceste condiții de conservare, divinitatea își arată cu claritate, cu toate detaliile feței și caracteristicile care sunt tipice lui Hercules: un cap relativ rotund, ușor alungit, cu gât scurt și cu o podoabă capilară foarte bogată, tipică pentru un bărbat matur, trecut prin viață. Grimasa feței sugerează că Hercules, deși puternic, este foarte obosit, de parcă tocmai a mai terminat o muncă dificilă. Sprâncenele groase căzute, mustața și barba deasă, prelungită ușor pe gât accentuează această imagine a stării de istovire fizică prin care trece semizeul-erou. Ochii și gura abia i se disting. Modalitatea de realizare artistică a cârlionților din păr și barbă este tipică perioadei dinastiei Antoninilor⁵.

Deoarece în zona gâtului se vede clar o tăietură orizontală putem presupune fără să greșim prea mult că acest cap de Hercule de la Pojejena a făcut parte dintr-o statueta întreagă verticală de tipul Hercules Farnese, în care eroul se odihnește stând sprijinit pe ghioaga lui. Judecând după analogii cum ar fi: statuetele din marmură ale lui Hercules de la Băile Herculane (aflate acum la Viena)⁶ sau cea a lui Hercules de la Apulum (cea mai recentă descoperire de acest tip de pe teritoriul provinciei Dacia)⁷, proporțiile operei sculpturale, între cap și restul corpului par să fi fost de 1/6. Statueta întreagă a lui Hercules de la Pojejena (cu soclu cu tot) trebuie să fi avut cel mult 60–70 cm înălțime și a fost foarte probabil un *ex voto*, o statueta votivă. Având în vedere că ea a fost găsită în arealul castrului de la Pojejena, Hercules a fost adorat aici probabil ca divinitate militară, zeu protector al soldaților, dar și al bogățiilor solului și subsolului din împrejurimi⁸.

Concluzii

Capul din marmură al lui Hercules de la Pojejena reprezintă partea superioară a unei statuete, databilă în secolul al II-lea p. Chr., fiind foarte probabil o replică provincială a unui model foarte popular de reprezentare a semizeului-erou. Ca descoperire, piesa este importantă pentru că îmbogățește numărul de atestări ale acestei divinități în provinciile dunărene, zeitate foarte prezentă în mediile cazane.

Listă figuri

- Fig. 1 (a-f) Fotografii cu capul de statueta al zeului Hercule de la Pojejena (foto Milan Șepețean)
 Fig. 2 Desen al capului de marmură al zeului Hercule de la Pojejena (desen Silviu Saftu)
 Fig. 3 Statueta cu imaginea zeului Hercules de la Apulum (tipul Farnese), după 3D Patrimonium – Apulum (realizare Călin Șuteu)

Bibliografie

- Bărbulescu 1977 Bărbulescu Mihai, *Cultul lui Hercules în Dacia romană (I)*. În: *ActaMN*, XIV/1977, 173–194.
 Ciută 2013 Ciută Marius, *Recovering the past. The case of Hercules Apulensis*. În: *Acta Terrae Septemcastrensis*, nr. 12/2013, 65–74.
 Florescu, Miclea 1979 Florescu Radu, Miclea Ion, *Tezaure transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena*, București, 1979.
 Gramatopol 2000 Gramatopol Mihai, *Arta romană în România*, București, 2000.
 Gudea, Bozu 1977 Gudea Nicolae, Bozu Ovidiu, *A existat un sanctuar mithraic la Pojejena?* În: *Banatica*, IV/1977, 117–132.

⁴ Miloia 1930, 134 (foto).

⁵ Gramatopol 2000, 264.

⁶ Florescu, Miclea 1979, 34–35.

⁷ Ciută 2013, 74.

⁸ Szabo, Boda 2019, 31.

- Jeczmiński 2019 Jeczmiński Emil, *A non-destructive survey of the Roman auxiliary fort and vicus in Pojejena (Caraș-Severin County, Romania) – Preliminary report*. În: *Banatica*, 29/2019, 145–157.
- Miloia 1930 Miloia Ioachim, *Lista de achiziții și donații*. În: *Analele Banatului*, III/1930, nr. 4, 131–134.
- Szabo, Boda 2019 Szabo Csaba, Boda Imola, *Gods in Roman Dacia, Illustrated Dictionary*, Cluj-Napoca, 2019.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.